

הגם שהיא חלה רק בשעת מיתה, שבכל מקום שאין צריך קנין מועילה המתנה לאחר מיתה כאמור. 'זוהו טעם גדול למה שבארץ הזאת נוהגים לסמוך על צוואות כאלו ואין חוששין מליקח המעות לצדקה (— כשצויה כן המוריש), ואם כי לא נחתו לזה מ'מ' כיוונו האמת, ואם אינם נביאים בני נביאים הם' (עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א קד. וערשב"א וצ"ע).

יש להעיר שלפי פירוש רבנו יונה ועוד ראשונים שלאבי נדחתה ראיית רב משרשיא, כי כתובת בנין דכרין אינה מועילה לולא תנאי ב"ד, אין הוכחה מהגמרא להנ"ל. וכמו שכתב רבנו יונה שבריא שיכתוב בשטר לאחד לשון מתנה ולאחד לשון ירושה, מסתבר שאותו שבלשון ירושה לא קנה. והכי נמי י"ל שאין מועילה כתובת בנין דכרין לולא התקנה, משום שאין קנין לאחר מיתה).

(ע"ב) 'הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא' — לקמן (קמד.) אמרו שהלכה זו הינה בגדר 'הלכתא בלא טעמא'. ופירוש הדבר שאין כאן אומדנא ברורה ומוחלטת שכך כוונתו, ומכל מקום תקנו חכמים לדון כן משום אומדן הדעת. [וכבר פרשו התוס' מה שאמרו 'הלכתא בלא טעמא' — אין הסבר ובסיס כי צד מועיל הדבר, אבל יש טעם למה תקנו כן חכמים].
[ויש מקום להסתפק האם תקנו לדון [על פי האומדן] כאילו כתוב כן בשטר, שעשאה אפוטרופא, או שמא ביטלו חכמים [מכח 'הפקר בית דין'] את השטר מכל וכל, שהרי מה שכתוב בו אינו חל, ומה שחל — לא כתוב בשטר. ונפקא מינה לכמה דברים. ע' באריכות בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א קיא,א].

דף קלב

'כתב כל נכסיו לאשתו ויצא עליו שטר חוב...' — יש לדייק מן הלשון שלא עשה כן במתכוין כדי להבריח לה נכסיו ולהפסידה, אבל אם ניכר שלשם כך כתב לה נכסיו — לא אבדה כתובתה, דאנן סהדי כי אילו ידעה כוונתו לא היתה מוחלת. והכל כפי מה שעייני הדיין רואות (עפ"י ריטב"א).

[נראה לבאר טעם הדבר שמוחלת כתובתה, ולכאורה אין מובן מה מכריחה לעשות זאת, מדוע לא תקיים בידה שניהם, מתנה וכתובתה? — אך כיון שחפצה במתנתו ולכבוד הוא לה כדלקמן בגמרא, הרי אילו תשאיר את שעבוד כתובתה, היא תתחייב לקרוע שטר מתנתה לכשיודע לה על קיומם של בעלי חובות שקדמו למתנה, כי אם תשאיר השטר, שמא תגבה כתובתה מאותם נכסים ולכשיקנה נכסים נוספים תגבה מהם שוב ותאמר קודם נטלתי את מתנתי ועתה את כתובתי (והוא הטעם שאמר רבי אליעזר תקרע מתנתה, כמו שפירש הרמ"ה). והרי היא חפצה בקיומו של השטר כדי שיצא הקול על שכתב לה כל נכסיו, הלכך אומדים דעתה של האשה שמוכנה להיכנס לסיכון זה ומוחלת על שעבוד כתובתה, בגלל טובתה שבהוה].

'תקרע כתובתה' — רשב"ם מפרש (וכן דעת הרא"ה, מובא בריטב"א): לא תקרע ממש, שיכולה לגבות כתובתה מנכסים שיזכה בהם לאחר מכן, ולא מחלה שעבודה אלא מאותם נכסים שקיבלה במתנה. והרמ"ה מפרש (וכן צדד המאירי) 'תקרע' ממש, שמחלה לגמרי על כתובתה, כי אם אינה מוחלת את עיקר החיוב אלא שעבוד נכסים מסוימים בלבד, הלא למי היא מוחלת — לבעלי הנכסים הללו, והרי באותה שעה שמחלה, היא בעלת הנכסים ולגבי עצמה מחלה, [ולבעל חוב לא מחלה כלום, שלא עשה לה כל טובה], ואם כן כיצד יכול בעל חוב לגבותם.

לפי דעה זו נראה שאסור לבעלה לשהות עמה בלא כתובה אחרת. מה שאין כן לדעה ראשונה. וכ"מ בריטב"א.

'טעמא דיצא עליו שטר חוב הא לא יצא עליו שטר חוב קניא, ובמאי אילימא בשכיב מרע והא אמרת לא עשאה אלא אפוטרופוס' — יכול היה להקשות על גוף הדין השנוי בברייתא, מדוע תיקרע כתובתה והרי לא עשאה אלא אפוטרופא ואין לה לאבד כתובתה בשל כך. אלא שאילו הקשה כן היה יכול הדוחה לדחות ולומר שאף בעשאה אפוטרופא איבדה כתובה, אם כי באמת אין הדין מסתבר. אבל עתה מקשה לו מדיוק המוכח בברייתא ולא מכח סברא.

ועוד יש לפרש שקושיית הגמרא היא היא הקושיא הזו עצמה; הא לא יצא עליו שטר חוב — קונה, שאם אמרת אינה קונה מדוע תיקרע כתובתה. ודרך התלמוד לרווח הקושיא ולהרחיבה (עפ"י רמב"ן ורשב"א. והר"ן פירש כפירוש הראשון והריטב"א כאחרון).

וכן הביא הרמב"ן מתשובת גאון, שכאשר האשה אפוטרופא לא פקעה כתובתה. וכן כתבו רבנו יונה הרמ"ה ושאר ראשונים.

'לעולם בשכיב מרע...' — ע' אור שמח — אישות יז, א ד"ה וכן.

'למימרא דלא אזיל רב נחמן בתר אומדנא והתניא...' — אף על פי שכל עיקר דין זה מבוסס על אומדנא, שהרי לא מחלה כתובתה בפירוש רק אנו אומדים שכן דעתה, ואם כן הרי מבואר שרב נחמן הולך אחר אומדנא — אך יש לומר שכוונת הגמרא לאומדנא היוצרת מיגבלה ותנאי, כגון כאן שלא מחלה אלא אם לא יבוא בעל חוב לגבות. וכן בדינו של רבי שמעון בן מנסיא — לא נתן אלא אם בנו קיים (עפ"י קובץ שעורים).

כתוב בתוס' הרא"ש: אין להשוות אומדנא זו לזו אלא דוקא אותם שהתלמוד משוה. ולכך מציינו במקום אחר שרב נחמן אינו הולך בתר אומדנא. עוד בבאור ענין 'אזיל בתר אומדנא' — ראה להלן קמו.

'(ע"ב) 'קבלה עליה ולא היתה שם לא אבדה כתובתה' — טעמו של דבר שאין די בקבלה בלא כתיבה בפניה, שאין הקבלה מחילה ממש, אלא טוב בעיניה שיחלק נכסיו לבניו, ודעתה שתגבה כתובה מהם כשתרצה (רבנו יונה. ורשב"ם כתב שיכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי).

'והא תניא אמר רבי יהודה אימתי, שהיתה שם...' — האם יש להוכיח מסוגיתנו שבכל מקום שאמר רבי יהודה 'אימתי' או 'במה דברים אמורים' (כן היא גרסת הרבה מהראשונים) לפרש בא. ואף כשדברי רבי יהודה בברייתא — ערשב"ם; תורא"ש וריטב"א. וע' בספר שער המלך הל' יום טוב ה, ד ד"ה שוב.

'אמר ליה רבא לרב נחמן... אמר ליה: שאני אומר כיון שעשאה שותף בין הבנים אבדה כתובתה' — ר' בשאלות ותשובות לסיכום, הפירושים השונים בדברי רב נחמן.

'בעי רבא בבריא היאך, מי אמרינן בשכיב מרע הוא דידיעה דלית ליה וקמחלה אבל בבריא סברה'

